

โรคของช้าง

โดย น.สพ. ดร.สิทธิเดช มหาสาวังกุล
ที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านสัตวแพทย์

ลักษณะช้างป่วย

1. พับหูซ้ำ
2. ยืนนิ่ง ซึม
3. ยืนหลับตา บางครั้งล้มนอน
4. หางแกว่งช้า หรือไม่แกว่ง
5. โคนเล็บแห้ง ไม่มีเหงื่อ
6. งวงตก ไม่มีแรง
7. กินหญ้าช้า ไม่รวดเร็ว
8. บางครั้งหาว ยืนตัวสั่น

การให้ยาในช้าง

1. การให้ยาทางปาก (Oral route) ไม่ค่อยได้ผล
2. การฉีดเข้ากล้ามเนื้อ (I/M) ได้ผลดีที่สุด
3. การฉีดเข้าใต้ผิวหนัง (Subcutaneous) อาจบวมได้
4. การฉีดเข้าเส้น (I/V)
5. การให้ยาทางทวาร
6. การให้ยาเข้าช่องท้อง (I/P)

โรคของช้าง

-โรคติดเชื้อทางแบคทีเรีย (Bacterial Infection)

-โรคติดเชื้อทางไวรัส (Viral Infection)

โรคติดเชื้อทางแบคทีเรีย

- 1.แอนแทรกซ์(Anthrax)

สาเหตุ Bacillus Anthracis

อาการ ช้างล้มป่วยกระทันหัน ตายใน 24 ชม. ซึ่งเชื้อมักจะอยู่ในดิน และในที่ที่โรคนี้เคย

ระบาดอยู่ สปอร์ของเชื้อนี้สามารถอยู่ในสิ่งแวดล้อมได้นานถึง 60 ปี เป็นโรคติดเชื้อที่รุนแรงมากและสามารถติดต่อมาสู่คนได้ ช้างสามารถติดต่อโรคนี้มาจากการใช้แหล่งน้ำและอาหารร่วมกันของโค กระบือ ที่ป่วยเป็นโรคนี้ โดยเชื้อสามารถเข้าสู่ร่างกายโดยการกิน การหายใจ และการสัมผัสทางผิวหนัง ระยะการฟักตัวของโรคเมื่อได้รับเชื้อประมาณ 1 – 2 สัปดาห์

ช้างแสดงอาการไข้สูง หายใจลำบาก จุกเสียด เลือดออกตามเยื่อเมือก ใต้ผิวหนังบวม ตัน ท้องร่วง อุจจาระปนเลือด สังเกต ช้างจะมีเลือดออกตามทวารต่างๆ ห้ามเปิดผ่าซากโดยเด็ดขาด ควรฝัง ลิกๆ แล้วโรยทับด้วยปูนขาว หรือ เถ้าปิ้งกันมิให้สัตว์มาคุ้ยเขี่ยเพราะเชื้อสามารถแพร่กระจาย มากับสัตว์จำพวก สุนัข หนู สัตว์กินเนื้อ นกต่างๆ

การรักษา เพ็นนิซิลลินได้สูง รักษาตามอาการ

ป้องกันโดยการฉีด Vaccine ในที่มีโรคระบาด (2 เท่าโค,กระบือ)

2.เฮโมราจิกเซพติกซีเมีย หรือ คอบวม (Hemorrhagic Septicemia)

สาเหตุ Pasteurella multocida

อาการ ไข้สูง คางบวม น้ำ หายใจลำบาก อุจจาระมีมูกเลือด ช้างเล็กมี

โอกาสตายสูงได้ภายใน 24 ชม. ช้างโตมักมีภูมิคุ้มกัน

การรักษา เพ็นนิซิลลิน , ซัลฟา , เซฟฟาโลสปอริน รักษาตามอาการ ฉีดวัคซีนทุกปี (ปริมาณ 2 เท่า ของโค, กระบือ)

3.ท้องร่วงจากซัลโมเนลล่า

สาเหตุ Salmonellosis spp.

อาการ เป็นกลุ่มอาการท้องร่วงเหลวเป็นน้ำ มีมูกเลือดและเยื่อเมือกปน

กลิ่นเหม็น มีไข้สูง ซึม เบื่ออาหาร อ่อนเพลีย ตายได้ การรักษา ยาที่ใช้ได้ผลดี คลอแรมฟินิคอล , กานามัยซิน , ซัลฟา, เจนตามัยซิน และให้สารน้ำทางเส้นเลือดที่ใบหู ประมาณ 50 ลิตร/วัน + ยาล้างต่างๆ

4. ท้องร่วงจากอีโคไล

สาเหตุ จากสภาพแวดล้อมไม่ถูกสุขลักษณะ เชื้อปนเปื้อนมากับอาหาร และน้ำดื่ม

อาการ เกิดอาการท้องเสีย เป็นไข ชี้น เบื่ออาหาร และตายในที่สุด โดยเฉพาะในช่วงเล็กการตายจะเร็วมาก

การรักษา ยาในกลุ่ม แอมพิซิลลิน , ซัลฟา , กานามัยซิน , เจนตามัยซิน น้ำเกลือประมาณ 50 ลิตรต่อวัน + วิตามิน

5.วัณโรค(T.B.) เป็นโรคสัตว์ติดคน

สาเหตุ เชื้อ ไมโครแบคทีเรีย (Mycobacterium spp.)

อาการ ผอมเรื้อรัง น้ำหนักลด เบื่ออาหาร เหนื่อยง่าย หอบ ลม หายใจมีกลิ่นเหม็น บางครั้งพบ ของเหลว (Discharge) จากงวง

การรักษา รักษายากมาก ใช้เวลานาน และยามีราคาแพง ประกอบกับเสี่ยงต่อการแพ้ยาสูง ยาที่ใช้ คือ ไอโซไนอาซิด (Isoniazid) ในต่างประเทศมักทำการรณรงค์มาติเพื่อป้องกันการระบาดของโรค
การวินิจฉัย เก็บน้ำล้างงวงเพื่อเพาะเชื้อ

6.บาดทะยัก(Tetanus)

สาเหตุ Clostridium tetani เกิดจากบาดแผลลึก การถูกกัด ตัดเนื่องจากเชื้อเจริญได้ดีในที่ที่ไม่มีออกซิเจน

อาการ มีอาการไข้สูง ชี้น ขาเกร็ง ชักกระตุกเป็นระยะ หางเกร็งคล้ายงู ขากรรไกรแข็ง กินอาหารไม่ได้ หายใจไม่ออก ตายในที่สุด

การรักษา เพ็นนิซิลลินโดสสูง , แอนตี้ท็อกซิน 400,000 – 500,000 ยูนิต/วัน สารน้ำทางเส้นเลือด อย่างน้อย 50 ลิตร/วัน + วิตามิน

ฉีดวัคซีนบาดทะยัก (Toxoid)

7.เอ็นเทอโรท็อกซีเมีย (Enterotoxemia)

สาเหตุ เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย ชื่อ คลอสตริเดียม เพอร์ฟิงเจน (Clostridium perfringens) โรคนี้เคยมีรายงานว่าทำให้ช้างตายเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะช้างรุ่นๆที่ไปกินอาหารสกปรก หรือกินดินที่มีการปนเปื้อนของเชื้อเข้าไป

อาการ อยู่ไม่สุข กระสับกระส่าย เบื่ออาหาร ท้องร่วง ถึงตายได้โดยเฉพาะในลูกช้าง

การรักษา ให้ยาปฏิชีวนะพวกแอมพิซิลลิน (Amphotericin) ร่วมกับแอน

โรคต่อเชื้อไวรัส

1. โรคพิษสุนัขบ้า (Rabies)

มีสาเหตุจากเชื้อไวรัส ซึ่งข้างจะติดโรคนี้ได้จากกรณีที่ถูกสุนัขบ้ากัดเท่านั้น เชื้อนี้จะอยู่ในน้ำลายของสัตว์ที่เป็นโรค เมื่อถูกสุนัขบ้ากัดเชื้อที่อยู่ในน้ำลายก็จะเข้าไปตามบาดแผล ไปตามเส้นประสาท ไขสันหลัง และสมอง สุดท้ายจะทำให้เกิดอาการอัมพาตตามมาและตายในที่สุด

อาการ เหมือนกับที่พบในสุนัข ช่วงแรกข้างจะแสดงอาการเซื่องซึม ชอบอยู่ในที่มืด กินอาหารบ้างเล็กน้อย ข้างจะแสดงอาการอยู่เช่นนี้ประมาณ 3 วัน เรียกระยะนี้ว่า Stage of prodomal หลังจากนั้นจะมีการทุรนทุรายมากขึ้น นัยตาเหม่อลอย จำความไม่ได้ เห็นคนหรือสัตว์ก็จะไล่ทำร้าย ไม่ยอมกินอะไร เรียกระยะนี้ว่า Stage of excitation เป็นอยู่ราว 3 วัน ต่อมาขาหมดกำลัง เดินโซเซ แล้วล้มลงเป็นอัมพาต ขากรรไกรแข็ง คางห้อย มีน้ำลายไหล 2 วันต่อมาก็ถึงแก่ความตาย เรียกระยะนี้ว่า Stage of paralysis

การรักษา โรคนี้ไม่มีทางรักษา ในกรณีถูกสุนัขกัดใหม่ๆ ควรล้างทำความสะอาดแผลให้สะอาด แล้วทาด้วยทิงเจอร์ไอโอดีน ก็พอที่จะช่วยฆ่าเชื้อได้ระดับหนึ่ง

การป้องกัน วิธีป้องกันที่ดีที่สุดคือกำจัดสุนัขจรจัดในที่เลี้ยงข้าง หรือทำวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าให้กับสุนัขทุกตัวในพื้นที่เลี้ยงข้าง เป็นประจำทุกปี

2. ฝีดาษ (Elephant pox)

โรคนี้เกิดจากเชื้อไวรัส เคยมีรายงานการระบาดในช่วงขณะละครสัตว์ในยุโรป ข้างป่วย 11 เชือก ตาย 1 เชือก จากจำนวนข้างทั้งหมด 18 เชือกที่มีอยู่ เป็นโรคที่ติดต่อถึงคนได้

อาการ เกิดเป็นตุ่มตามผิวหนัง ซึ่งรุนแรงถึงตายได้ ในช่วงจะพบตุ่มตามศรีษะและวงง เขี้ยวอักเสบ และบวม มีของเหลวออกจากต่อมขมับ (Temporal gland) มีรายงานว่าระยะฟักตัวของโรค 2 – 4 สัปดาห์ จะพบการลอกหลุดและการเกิดแผลหลุมของเยื่อเมือกต่างๆ กลืนอาหารลำบาก มีไข้ ฝ่าเท้าลอกและมีอาการเจ็บขา การวินิจฉัยทำได้โดย ส่องน้ำหรือเยื่อในตุ่มแผลตรวจทางห้องปฏิบัติการไวรัส

การรักษา แยกข้างป่วยมาทำการรักษา , รักษาตามอาการและให้ยาปฏิชีวนะป้องกันการติดเชื้อแบคทีเรียแทรกซ้อน

3. โรคปากและเท้าเปื่อย (F.M.D.)

ช้างสามารถติดต่อเชื้อได้จาก สัตว์ปศุสัตว์ ที่เลี้ยงใกล้ชิดกัน

อาการ เหมือนที่พบในสัตว์อื่น ฝ่าเท้ารอกหลุด ขาเจ็บ เดินลำบาก ภายในปากมีแผลโดยเฉพาะเพดานปาก กินอาหารลำบาก มีไข้

การรักษา ให้อาบน้ำอุ่นๆ ป้องกันการติดเชื้อแทรกซ้อน ใส่ยาจำพวก เย็นเทียบ ไวโอเล็ต ที่ปากและเท้า และบำรุงด้วยวิตามินต่างๆ ช้างป่วยมักฟื้นตัวหายได้เอง

4. หูด (Papilloma)

อาการ เป็นเม็ดตุ่มเหมือนหูดที่พบในคน มักพบในลูกช้างเล็ก พบบริเวณปลายงวง และมักพบในช้างกำพร้าที่ไม่ได้กินนมแม่ มาตั้งแต่เกิด เนื่องจากขาดภูมิคุ้มกัน

การรักษา หูดจะหลุดเองและมักจะหายเองได้ หรืออาจจะทายาด้วย เย็นเทียบ ไวโอเล็ต

5. เฮอร์ปีส ไวรัส (Herpes virus)

อาการ มักพบในลูกช้าง ป่วย ชีมี ไม่กินอาหาร หน้าบวม แก้มบวม ลิ้นบวมและเป็นสีม่วง แผลหลุมตามเขี้ยวช่องปาก ลูกช้างตายอย่างรวดเร็ว ในหนึ่งหรือสองวัน

การรักษา ให้อาบน้ำไวรัส ปริมาณสูง

9. โรคสมองและกล้ามเนื้อหัวใจอักเสบ (Encephalomyocarditis virus or ECMV)

เป็นโรคที่มีสาเหตุจากเชื้อไวรัส เป็นโรคที่มีความรุนแรงถึงขั้นทำให้ช้างตายได้ พบทั้งช้างเอเชียและแอฟริกา มีรายงานที่สวนสัตว์ 3 แห่งในรัฐฟลอริดา สหรัฐอเมริกา ช้างล้มป่วยด้วยโรคนี้อย่างเฉียบพลันและตายลง

อาการ พบว่าช้างมีอาการเซื่องซึม และเบื่ออาหาร ก่อนที่ตายภายใน 24 ชั่วโมงพบอาการหายใจลำบาก จากการผ่าซากพบว่า มีอาการของปอดบวมและเลือดคั่ง พบกล้ามเนื้อหัวใจเสื่อมสภาพ (Cardiomyopathy) ส่วนสาเหตุการเกิดโรคนั้นเชื่อว่าติดมากับสัตว์ป่าที่อยู่ในสวนสัตว์ด้วยกัน และคาดว่ามีหนูเป็นพาหะนำโรค โรคนี้สามารถติดต่อถึงคนได้แต่เป็นแบบอ่อนๆ

การเป็นเชื้อรา (Mycosis)

ตามปกติแล้ว พบน้อยมากในช้าง มักจะมีสาเหตุโน้มนำมาจากช้างอ่อนแอมาก , ช้างชรา, ช้างขาดสารอาหาร การได้รับ ยาพวกสเตียรอยด์ ติดต่อกันเป็นเวลานาน

การรักษา ยาครีมในกลุ่มที่มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อรา เช่น Ketoconazole บำรุงช้างให้แข็งแรง ให้อาหารสมุนไพร ขมิ้นชัน + ปูนแดง + ใบพลูผสมทาทั่วตัว

โรคอื่นๆ

โรคผิวหนัง

ผิวหนังอักเสบ (-Dermatitis)จาก พยาธิภายนอก ต่างๆ เหลือบ ,เห็บ,เหา, แมลงวันป่า ซึ่งจะมาไ้ที่ผิวหนัง และกลายเป็นตัวอ่อนที่ผิวหนัง และตกบนพื้นดินเจริญเป็นตัวเต็มวัย

การรักษา 1.ใช้เครื่องบำบัดให้ละเอียด ตามผิวหนังช้าง

2. ฉีดยา ไอเวอร์เม็คติน ใต้ผิวหนัง (Ivermectin)15 – 20 cc./ตัว

3. พ่นยาฆ่าพยาธิภายนอกตามผิวหนัง

ฝี (Abscesses)

เกิดจากผิวหนังถูกกระแทกหรือเสียดสีเป็นเวลานานๆ หรือบางครั้งเกิดจากการฉีดยาหรือวัคซีนผิดตำแหน่ง

การรักษา รอให้ฝีสุกหรือเคลื่อนฝีด้วยทิงเจอร์ไอโอดีน แล้วกรีดผ่าเอาหนองออก , บางรายไม่มีหนอง รักษาไม่หาย

แผลที่ฝ่าเท้า

จากตะปูตำ,ของมีคม หรืออยู่กับที่สกปรกเป็นเวลานาน เกิดการติดเชื้อ เป็นหนอง อักเสบได้

การรักษา -แช่เท้าด้วย ด่างทับทิมละลายน้ำ

- ใส่ยาและทำรองเท้าหรือถุงเท้าใส่

แผลที่อวัยวะสืบพันธุ์

คัน เอาหางตี เป็นหนอง มีหนองแฉกวัน

การรักษา ฉีดไอเวอร์เม็คติน (Ivermectin) เข้าใต้ผิวหนัง โรยแผลด้วย Negasun

ท้องอืด (Bloat)

เกิดจากการกินอาหารบางอย่างเข้าไปมากๆ เช่น ข้าวเปลือก อาหารขึ้น อาหารเม็ด ถั่ว ข้าวโพด หญ้าแก่ ทางมะพร้าว

อาการ กระวนกระวาย ผุดลุกผุดนั่ง ท้องกาง ไม่ยอมกินอาหาร ช้างจะร้องครางด้วยความเจ็บปวด

การรักษา ทำการล้างสวนทวารด้วยน้ำ พยายามให้ช้างตดหรือถ่ายอุจจาระ จะลดความเจ็บปวด หรือพิจารณาให้ยาแก้ท้องอืดกรอกปาก หรือนิยดาแก้ปวดให้

ท้องผูก (Constipation)

ส่วนใหญ่จะเกิดจากการกินอาหารที่มีเยื่อใยสูง และเกิดการพังกันจนอัดตัวกันเป็นก้อน เช่น กินทางมะพร้าว หรือต้นกล้วยทั้งต้นโดยไม่ได้ตัดเป็นท่อน มักจะพบอาการท้องผูกร่วมกับท้องอืด

อาการ มักเกิดร่วมกับอาการ Bloat ด้วย คือ ซึม กระวนกระวาย ผุดลุกผุดนั่ง

การรักษา รักษาเหมือนกับอาการท้องอืด คือ ล้างสวนทวารเพื่อเอาอุจจาระออกให้มากที่สุด

โรคของตา

สาเหตุ มักเกิดจาก ขี้ฝุ่น แสงแดดจ้า หญ้าบาด ถูกไม้กระแทก ช้างจะ เองวงมาเป่าและขยี้ตา ทำให้การอักเสบรุนแรงขึ้น

เยื่อบุตาขาวอักเสบ (Conjunctivitis)

ตาขาวขุ่น (Cornea opacity)

แผลที่กระจกตา (Cornea Ulcer)

หนองหรือเลือดในตา (Hypopeon , Hyphema)

ตาบอด (Blind)

ต้อกระจก(Cataract)

เลนส์ตาเคลื่อน(Lence Luxation)

การรักษา ส่วนใหญ่มักให้ยาปฏิชีวนะหยอดหรือป้ายตา เพื่อควบคุมการติดเชื้อ

โรคพยาธิ

พบได้ทั้งพยาธิ ตัวกลม ตัวแบน ตัวตืด ปกติช้างจะรู้จักถ่ายพยาธิด้วยตัวเอง ด้วยการกินพืชสมุนไพรบางอย่าง เช่น รากจี่ และจะเกิดการถ่ายท้องเรียกว่า “เพีาะ “

การรักษา Ivermec , Mebendazol ,Febendazol, Albendazol

- พยาธิใบไม้ในตับ นากลิ้งที่สุด พบทั้ง *Fasciola hepatica* ,*Fasciola gigantica* มักจะพบอาการบวมน้ำที่คาง ได้ท้อง มักเป็นเรื้อรัง

- การรักษา นิดไอเวอร์เม็ค- เอ็ม(Ivermec-F) ,ยากินอัลเบนดาโซล(Albendazol)

พยาธิในเลือด (Trypanosome)

- มักติดต่อมาจาก โท-กระบือ ช้างมักมีอาการอ่อนแรง เหนื่อยง่าย
- การรักษา นิดเบเรนิล Berenil 3 – 8mg/kg

พยานัยตา

ที่พบมีสองในช้างมีสองสปีชีส์ คือ

1. *Thelazia spp.*

2. *Setaria spp.*

การรักษาคือให้ยาฆ่าพยานัยตาชนิด หยอดตา หรือผ่าตัดเปิดกระจกตานำพยาธิออกมา

งูพิษกัด (Snake - bite)

ช้างเมื่อถูกงูกัด สิ่งที่สำคัญที่สุดคือควรจะรู้ว่างูที่กัดช้างนั้นเป็นงูธรรมดา หรืองูพิษ และเป็นงูพิษชนิดใด การสังเกตรอยฟันและเขี้ยวของงูตรงที่ถูกกัดก็พอจะช่วยสันนิษฐานให้ทราบประเภทของงูได้ ปกติแล้วถ้าเป็นงูไม่มีพิษมักจะเห็นแต่รอยฟันซึ่งเป็นจุดเล็กๆเรียงกัน ถ้างูที่กัดเป็นชนิดมีพิษ จะพบรอยเขี้ยวเป็นจุดสองจุดนอกเหนือจากรอยฟันธรรมดา ถ้าถูกกัดไม่ถนัดอาจจะเห็นรอยเขี้ยวจุดเดียว

งูพิษแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

งูพิษประเภททำลายประสาท พิษมีผลต่อระบบประสาท ช้างจะแข็ง เป็นอัมพาตและตาย งูในกลุ่มนี้ได้แก่ งูเห่า งูจงอาง งูสามเหลี่ยม

งูพิษประเภททำลายโลหิต พิษมีผลต่อระบบเลือด จุดที่ถูกกัดจะปวด บวมและเกิดเนื้อตายตามมา งูในกลุ่มนี้ได้แก่ งูกะปะ งูแมวเซา

ปกติช้างมักถูกงูพิษกัดในตอนกลางคืน หากเป็นงูพิษประเภททำลายประสาท เช่นงูเห่า หรือ งูจงอาง กว่าจะทราบช้างก็มักจะตายในตอนรุ่งเช้า แต่อย่างไรก็ตามหากช้างได้รับปริมาณพิษเล็กน้อยก็สามารถที่จะรักษาได้ หากเป็นงูพิษประเภททำลายโลหิต ช้างมักจะไม่ตายในทันที แต่จะพบอาการบวมอย่างมากบริเวณที่ถูกกัด และจะเกิดเนื้อตายตามมา

การรักษา เมื่อทราบว่าช้างถูกงูพิษกัด ควรล้างแผลบริเวณที่ถูกกัดด้วยน้ำสะอาดมากๆ หรือจะใช้ด่างทับทิม ละลายน้ำทำการชะล้างแผลบ่อยๆ เนื่องจากด่างทับทิมสามารถชะล้างพิษงูให้เจือจางได้ หรือการกรีดบาดแผลให้กว้างก็ช่วยให้โลหิตชะล้างพิษออกมาได้ หลังจากนั้นให้เช็ดแผลด้วยน้ำให้ตรงกับชนิดของงูที่กัด ในขนาด เริ่มแรก 50 – 100 ซีซี เข้าเส้นซ้ำๆ รอดูอาการหากไม่ดีขึ้นสามารถพิจารณาให้ใช้อีกจนอาการดีขึ้น

สัตว์มีพิษกัด ต่อย

ช้างสามารถถูกสัตว์มีพิษกัด ต่อยได้ เช่น คอ แตน ตะขาบ แมงป่อง

อาการ จะพบลักษณะบวม อักเสบ บริเวณที่ถูกต่อย ถ้าช้างโดนสัตว์ต่อยจำนวนมากๆ อาจทำให้ช้างซึม มีไข้ ง่วงงุน ไม่ทานอาหารได้

การรักษา ให้ยาปฏิชีวนะป้องกันการติดเชื้อแทรกซ้อน และให้ยาคลายกล้ามเนื้อ

(Chlorpheniramine) 0.01 – 0.05 mg./ kg. และให้ เด็กซ์าเมธาโซน (Dexamethazone) 0.05 – 0.1 mg./ kg. เข้ากล้ามเนื้อหรือเข้าเส้น